

4 iyun qarşিদurmasından 32 il keçir

Əslində Gəncədəki 4 iyun hadisələri insanlığın, insanın, onun xarakterinin, necə deyirlər, içinin həm də bir sınağı idi. 4 iyun hadisələri çoxunun iç üzünü açıb göstərdi.

...Günəşli, bir qədər sərin, ara-sıra çis-kın yağışlı gün idi. Amma şəhər çox erkən oyanmışdı. Çünki adamlar həmin şəhər pəncərələrindən top-tüfəng səslərinə boylanmışdılar və əvvəl nə baş verdiyini anlamamışdılar. Amma bir azdan...

Məlum olmuşdu ki, hökumət qoşunları şəhərdəki hərbi hissəyə hücum ediblər və nəticədə çox ciddi qarşিদurma yaranıb, ölən və yaralananlar olub. Gəncə hadisələrini araşdıran komissiyanın yekun protokolundan: “Şahidlərin məlumatından və komissiya üzvlərinin müşahidələrinə əsasən məlum olmuşdur ki, 4 iyun 1993-cü il tarixdə, şəhər saat 6 radələrində 130 nömrəli hərbi hissənin ərazisindən istifadə etməklə 709 nömrəli hərbi hissəyə tank, BMP, BTR və digər hərbi texnikalar vasitəsilə geniş hücum təşkil edilmiş, tank tırılları altında kazarmada yuxuda olan əsgərlərdən 12 nəfəri əzilmiş və vəhşicəsinə məhv edilmişdir. Eyni zamanda, həmin kazarma top, minaatan və başqa silahlardan atəşə tutularaq tamamilə yandırılmış və daş-kəsək altında əsgərlərin cəsədləri qalmışdır. Komissiyanın məlumatına görə, basqın zamanı 69 nəfər hərbi qulluqçu və mülki şəxs öldürülmüş, 150-dən çox əsgər və zabıt yaralanmışdır. Qarşı tərəfin cavab atəşi nəticəsində Bakıdan və ətraf rayonlardan gətirilmiş daxili qoşunların xüsusi təyinatlı dəstələri tərkisilahl olunmuş, 1250 hərbi qulluqçu girov götürülmüşdür...”

Bilmirəm 4 iyun gününü necə adlandımaq lazımdır. Qara günümü, yoxsa qaragüruhçuluğun süqutu günümü? Məlum məsələ idi ki, AXC–Müsavat iqtidarı ölkəni idarə edə bilmirdi. Səriştəsiz, iddialı adamlar xalqın və dövlətin taleyi üçün qətiyyəən məsuliyyət daşıyırdılar. Hakimiyyətə elə adamlar gətirilmişdi ki, bunların idarəetmədən qətiyyəən anlayışları yox idi. Yazılarının birində qeyd etmişdim. “Bəy”lərin hakimiyyəti dövründə qəzetimiz prezident aparatının təsisçiliyindən çıxmış, müstəqil şəkildə gündəlik ictimai-siyasi qəzet olaraq öz nəşrini davam etdirirdi.

Bir dəfə hansısa məsələni araşdırmaq üçün Samux Rayon İcra Hakimiyyətinə getməli oldum. Başçının köməkçisinə dedim ki, gəldiyimi Rasim Mürsəlova bildirsin. Rasim Mürsəlov 1988-ci ildən Gəncədəki mitinqləri idarə edən adam idi. Elə bu “xidmətlərinə” görə Gəncəyə deyil, qonşu Samux rayonuna başçı təyin “etmişdilər”. İçəri daxil olanda gözlərimə inanmadım. Siqaretin tüstüsündən göz-gözü görmürdü. Mürsəlovun “Bəy, yaxın gəlin, əyləşin” sözlərini eşitməseydim, yəqin ki, qatı tüstüdən onun harada, hansı stulda əyləşdiyini də görməyəcəkdim. Qarşı tərəfindəki masanın kənarlarında 5–6 “bəy” əyləşmişdi. Hamısının da dodaqlarının arasından sanki “parovoz”dan buxar çıxırdı. Bir neçəsi də ayağını qaldırıb masanın üstünə qoymuşdu. Başçı bu mənzərəni diqqətlə süzdüyümü hiss edib bir qədər sərt şəkildə “ay uşaqlar, 5–10 dəqiqə mənə imkan verin müəllimlə söhbət edim”, – dedi.

Düzi, bilmədim nə deyəm. Hətta “bəylər” kabineti tərk etdikdən sonra da nəyə gəldiyimi unutdum. “Nə yaxşı gəlmişdiniz?” deyər soruşsa da, “heç , elə-belə” deyib tələsik oranı tərk etdim...

Təsvir etdiyim epizodu təsadüfən xatırlamadım. Bu iqtidar özü də bilirdi ki, belə “kadrılarla” ölkəni idarə edə bilməyəcək.

Ən qəribə və əcaib mənzərə isə bu idi: dünənə kimi Xalq Cəbhəsinin mitinqlərində havaya yumruq qaldıran, “azadlıq” bağıran “demokrat”ların bir çoxu artıq Surət Hüseynovun ətrafında birləşməyə başlamışdılar. Bütün günü “bəy”lərin yanından ələkməyən birisi haqqında danışdılar ki, iyunun 4-dən sonra “Qonaq evi”nin (Surət

Hüseynovun qərargahı orada yerləşirdi) həndəvərindən çəkilmir, əynində də əsgər paltarı. Təsadüfən qarşıma çıxdı. Dözməyib “nə tez?” deyər soruşdum. Deyəsən başa düşdü ki, nə demək istəyirəm. Yazıq-yazıq üzümə baxıb “müəllim, nə edim, bir külfət balam var...” deyib, tələsik aralandı.

...İqtidar qoşunlarının hücum etdiyi hərbi hissə yaşayış binalarının sıx olduğu, nəqliyyatın intensiv hərəkət etdiyi ərazidə yerləşir. Şəhərin gözü açılmamış ora tanklar, BTR-lər yeritmək ağırsızlıq idi. Neçə-neçə cavan, qoca, uşaq həlak oldu. Sonrakı günlərdə Gəncə döyüş meydanını xatırladırdı. Hava limanı, şəhərin digər tikililəri dağılmışdı.

Gəncə Hava Limanının direktoru Bəylər Nəcəfov danışdı ki, “iyunun 3-də

Gəncənin hava limanına TU-154 təyyarəsi enmişdi. Əvvəlcə başa düşməmişdik ki, bunlar kimdir, nəyə gəliblər. Təyyarənin içərisində 300–350 nəfərə qədər hərbi qulluqçu görəndə hiss etdik ki, böyük fəlakət baş verə bilər. Hərbiçilərin yarısı avtobuslara minərək, 709 nömrəli hərbi hissəyə getdi. Yarisını isə yolda, aeroportun yaxınlığındakı meşəlikdə şəhər sakinləri saxladılar. Burada Surət Hüseynovun da adamları var idi. Hava qaralmağa az qalmış atışma başladı. Gecə saat 2-də “Qrad” qurğularından aeroporta atəş açıldı, bir neçə obyekt məhv edildi. Aeroportun bu cür hücumu məruz qaldığını görən hərbiçilərin bir hissəsi qaçdı.

“Azərbaycan Hava Yolları” Dövlət Konserinin rəhbərliyi ilə məsləhətləşdik ki, bizim YAK təyyarələrini də məhv edə bilərlər, onları Bakıya göndərmək lazımdır. Gecə saat 4 radələrində Yevlaxdan təyyarəçilər gəldilər, YAK-40 tipli 3 təyyarəmizi Bakıya apardılar. Təyyarəçilərə göstəriş vermişdik ki, işıqları söndürsünlər, havadakı təyyarəni görmək mümkün olmasın, çünki onları da vura bilərdilər. İyunun 5-də şəhər saat 9-a yaxın aeroportu yenə “Qrad” qurğularından atəşə tutdular, daha bir neçə obyekt dağıldı. Hava limanı xarabalığı xatırladırdı. Bakıdan, guya, köməyə gələn iqtidar qüvvələri də oradan qaçmışdılar”.

...Əslində, Gəncə hadisələri AXC–Müsavat hakimiyyətinin yarıtmaz və xəyanətkar siyasətinin nəticəsi idi. Faktiki olaraq ölkədə vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. O günlərdə küçədə əlində avtomat silah oynada-oynada gedən adamları görmək adi hal almışdı. Axsam saat 6-dan sonra Gəncə ölü şəhər təsiri bağışlayırdı. Sakinlər qorxu içində idilər, həyat-bacada gəzişən və ya küçələrə, parka-xiyabana çıxan şəhər sakini görmək mümkün deyildi. Ətraf rayonlarda da vəziyyət kritik şəkildə almışdı. İqtidar nümayəndələri yerlərdə hakimiyyətlərini qorumaq, adamları sakitləşdirmək əvəzinə, mövqelərini gizlincə tərk edirdilər.

Artıq bir sıra ərazilərdə – Lənkəranda, Qusarda, elə Gəncənin özündə və digər regionlarda bəzi silahlı birliklər separatçı iddialarla çıxış edib, mərkəzi hakimiyyətə

Gəncə hadisələri lidərsizliyin, dərəbəyliyin faciəsi idi

təbə olmadıqlarını bildirirdilər.

S.Hüseynovun nəzarətindəki 709 sayılı hərbi hissənin tərkisilahl edilməsi ilə bağlı həyata keçirilən əməliyyat uğursuz olmuşdu. Gəncəyə göndərilmiş hökumət rəsmiləri S.Hüseynovun dəstəsi tərəfindən girov götürülmüşdü. Bir qrup xarici jurnalistlə birlikdə mən də girovların saxlandığı həmin zirzəmiyə düşüb baxmışdım. Hətta ölkənin baş prokurorunun “mən Elçibəyin həbs olunması üçün sanksiya imzalayacağam” deməsini də öz qulaqlarımla eşitmişdim. Saralmış stəkanlarda onlara verilən çayın rəngi, dəmir çaydan, çirklə, yuyulmamış qab-qacaq hələ də gözlərim önündədir. Burada da insanın bir gecədə dəyişdiyini, necə deyirlər, ona vəzifə, çörək verəninə qarşı xəyanətini, etbarsızlığını, sifətdən-sifətə düşməsini görüb dəhşətə gəlmişdim.

...Bayaqdan akademik Fuad Əliyevlə o günləri xatırlayaraq maraqlı söhbət edirəm. Fuad müəllim deyir ki, “Heydər Əliyevin ölkənin “olum, ya ölüm?” dilemması qarşısında qaldığı bir vaxtda yenidən hakimiyyətə dəvət olunması və Ulu öndərin xalqın gələcək taleyini fikirləşərək dəvəti qəbul etməsi xəbəri Azərbaycanın hər yerində, o cümlədən, Gəncədə də böyük coşqu ilə qarşılandı.

O günləri mən yaxşı xatırlayıram. Heydər Əliyev iyunun 13-də axşamüstü şəhərə gəldi. İnsan selinin o böyük şəxsiyyəti necə qarşıladığını sözlə ifadə edə bilmirəm. Həminin əli göydə idi, hamı “Heydər, Heydər” deyirdi. Səmimiyyətimə inanın, nə ondan əvvəl, nə də ondan sonra, mən Gəncədə bir o qədər insanın şəhərə çıxdığını görməmişəm”.

Bir faktı nəzərə çatdıraraq ki, AXC–Müsavat iqtidarı Ulu öndəri Bakıya dəvət etmək haqqında hələ Gəncə hadisələrinin ertəsi günü düşünməyə başlamışdı. Dahi şəxsiyyətin özü isə bu məsələ ilə bağlı çıxışlarının birində belə deyirdi: “1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda böyük dövlət böhranı yarandı. Azərbaycan dağılmağa başladı və o vaxtkı iqtidar ölkəni idarə edə bilmədi. Gəncədə toqquşma baş verdi və qan töküldü. Gəncədə başlayan hərəkət Azərbaycanın ərazisinin, demək olar ki, yarisından çoxunda hakimiyyəti öz əlinə aldı. Vaxtilə mənə təqib edən, Naxçıvanda

məni devirmək və Azərbaycandan sıxışdırıb çıxarmaq istəyən o vaxtkı iqtidar, belə bir zamanda, ələcsiz qaldı və mənə müraciət etdi. Ancaq ondan əvvəl mənə müraciət edənlər bizim partiyanın üzvləri, Azərbaycanın müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri və ziyalıları oldu. Onlar mənə yenidən Bakıya dəvət etdilər”.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycanı təhlükədən xilas etdi. O dövrədə baş verən hadisələr bir daha tarixi gerçəkliyi üzə çıxarmış olur ki, böyük dövlət xadimi hakimiyyətə qayıtmısaydı, bu gün Azərbaycanın müstəqilliyindən söhbət açmaq mümkün olmayacaqdı.

İyunun 9-da xalq, o cümlədən günlərini qorxu içində keçirən Gəncə sakinləri azacıq da olsa, dərindən nəfəs aldılar. Artıq hamı düşüncürdü ki, Heydər Əliyev gəlibsə, demək, qarşিদurmaya son qoyulacaq. İyunun 13-ü günü bu inam bir qədər də artdı.

Həmin günü bu sətirlərin müəllifi də yaxşı xatırlayır. Milli Məclisin iclasında Heydər Əliyevin bir qrup jurnalistin müşayiəti ilə Gəncəyə yola düşməsi xəbəri bütün şəhəri ayağa qaldırmışdı. Gəncəlilər Ulu öndərin yolunu səbirsizliklə gözləyirdilər. Mən də gözləyənlər arasında idim.

Şər qarışana yaxın Heydər Əliyev şəhər icra hakimiyyətinin qarşısındakı meydana gəldi. Məlumat almışdım ki, burada görüşü olmayacaq. Amma Ulu öndər eşidəndə ki, meydana on minlərlə adam onu gözləyir, onun üzünü görmək, səsinə eşitmək istəyir, o zaman burada ayaq saxladı.

Aradan 32 il keçsə də, həmin görüşü yada salanda indi də həyəcanlanır, özümü ələ ala bilmirəm. Bu səhnə xalqın öz liderinə olan məhəbbəti, inamı idi və onu kənardan seyr etmək necə də qürurverici idi! Siz inanırsınız, insanlar ağlayırdılar, bu, sevinc göz yaşları idi.

O da yadımdadır ki, 5 il sonra, 1998-ci il oktyabrın 7-də elə o meydana Gəncə seçiciləri ilə görüşən Heydər Əliyev həmin günləri xatırlayaraq deyirdi: “Gəldim, ancaq öz üzərimə vəzifə götürmədim. Bir həftə mənimlə danışdıqlar getdi. Burada qan tökülmüşdü. Ona görə mən bütün çətinliklərə baxmayaraq, o vaxt həyatımın böyük təhlükə altında olduğunu görərək, böyük riskə gedərək 1993-cü ilin iyun ayının 13-də buraya, Gəncəyə, qardaş qanı tökülən

bu qədim diyara gəldim. Burada vəziyyətin nə qədər gərgin olduğunu gördüm. Eyni zamanda, gəncəlilərin mənə nə qədər dəstək verdiyini görərək Bakıya dönüb iyun ayının 15-də Ali Sovetin sədri vəzifəsini öz üzərimə götürməyə razılıq verdim. Məni Ali Sovetə sədr seçdilər”.

...Ertəsi gün Heydər Əliyev dağıdılmış hərbi hissəyə getdi, hadisə şahidlərilə, əsgərlərlə, komandirlərlə görüşdü, onları dinlədi.

Lap yaxınlıqda idim və bu böyük şəxsiyyətin hər sözünü aydın eşidirdim. Hamı istəyirdi ona yaxınlaşsın, ürək sözünü desin. Söhbətin şirin yerində əsgərlərdən kimsə havaya qumbaraatandan atəş açdı və məqsəd nə idi, bilmədik. Səs o qədər dəhşətli idi ki, hamı qorxdı, hətta yerə sərilənlər də oldu. Yaxınlığında olduğumdan aydın görə bildim ki, Heydər Əliyev heç gözüni də qırpmadı. Bircə astadan “Surət, sən bilərsən, bu nə idi?” deyib özünəməxsus şəkildə gülümsədi. S.Hüseynov isə bir qədər duruxub “yəqin əlində təsadüfən açılıb, Heydər Əliyev, cəzasını verərik” deyər izahat vermək istədi...

32 il qabaq Ulu öndərin xilaskarlıq missiyası Azərbaycanı fəlakətdən qurtardı. Bu taleyüklü vəzifəni yalnız Heydər Əliyev kimi tarixi şəxsiyyət, təcrübəli siyasətçi, vətənpərvər insan, güclü lider yerinə yetirə bilərdi. Heydər Əliyev Azərbaycanı fəlakətdən qurtarıb inkişaf yoluna yönəltdi, müstəqilliyimizi əbədi etdi.

Ata yolunu çox böyük sədaqətlə, uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev isə Azərbaycanı güclü dövlətə çevirər bildi, onun ərazi bütövlüyünü bərpa etdi.

Bu gün ölkəmiz dünyada sayılıb-seçilən söz sahibidir. Dövlətimizi nüfuzlu edən onun müstəqil siyasət aparmasıdır, liderinin prinsipliliyi, yenilməzliyidir.

İyun hadisələri xalqımızın tarixinə yazılmış bir tale yazısı olsa da, onun qanunauyğunluqlarını da unuda bilmərik. Bazası, bünövrəsi, təcrübəsi, nüfuzu omayonlara xalq heç vaxt etimad göstərə bilməz və göstərsə də, onun ömrü çox az olar. Elə də oldu...

Hamlet *QASIMOV, XQ-nin bölgə müxbiri*

Gəncə şəhəri